

De geschiedenis van het Netwerk tegen Armoede

De verenigingen waar mensen in armoede het woord nemen vormen de kern van het Netwerk tegen Armoede. We kunnen niet spreken over de geschiedenis van het Netwerk tegen Armoede zonder het te hebben over het ontstaan van die verenigingen.

A

TD Vierde Wereld is de oudste vereniging en een internationale beweging. Ze vond haar oorsprong in Parijs in 1967 en werd vanaf 1971 actief in Brussel. Rond diezelfde tijd ontstonden in Vlaanderen ook het huidige Centrum Kauwenberg (1971 als Huize Cardijn), Beweging van Mensen met een Laag Inkomen en Kinderen Gent (1984), De Keeting in Mechelen (1985) en Recht-Op in Antwerpen (1989) (Degerickx, 2020).

De herontdekking van armoede

De zogenaamde *golden sixties* waren een periode van algemene welvaart en economische heropleving na de ontberingen van beide wereldoorlogen. De economie draaide op volle toeren en steeds meer mensen klommen uit de miserie en de armoede op tot de middenklasse. Een vaste job, de aankoop van een eigen bescheiden woning: het behoorde voor velen tot de mogelijkheden. Helaas slaagde een groep mensen er niet in om mee op de kar van de economische voorspoed te springen. Zij bleven noodgedwongen overleven in de houten barakken die snel na de Tweede Wereldoorlog werden gebouwd als tijdelijke noodwoningen en 19de-eeuwse beluiken in stadskernen. Al gauw gingen er almaar meer stemmen op om meer aandacht te hebben voor die structurele armoedeproblematiek enerzijds en voor de mensen die erdoor getroffen werden anderzijds. Die getroffen mensen hadden onvoldoende van de economische groei kunnen profiteren om zelf aan de

miserie te ontsnappen. Dat werd de ‘herontdekking’ van armoede genoemd in de jaren 1970 en het leidde tot verregaande beleidsmaatregelen. Eerst richtten beleidsmakers zich op het creëren van een ultiem vangnet voor wie onvoldoende beschermd werd door de sociale zekerheid tegen armoederisico. De wet op het bestaansminimum, vandaag gekend als het leefloon, zag in 1974 het licht. Vervolgens werden de principes van de Verklaring van de Rechten van de Mens ook richtinggevend voor de OCMW-wet van 1976 die ‘het recht op menswaardig leven’ als toetssteen nam voor de beoordeling en toekenning van maatschappelijke dienstverlening. Wetenschappelijk armoedeonderzoek werkte sterk beleidsondersteunend. In Vlaanderen was prof. Herman Deleeck een van de Europese pleitbezorgers voor het vastleggen van de Europese armoederisicogrens op 60% van het mediaan inkomen. Die armoede-indicator wordt vandaag nog steeds gebruikt om het armoederisico van de Europese lidstaten in te schatten en te vergelijken (zie EU-SILC).

Armoede als een schending van mensenrechten

Nieuwe economische crisissen troffen België hard in de jaren 1980. De Golfoorlog brak uit in de jaren 1990, uiteindelijk kwam er een brede herdefiniëring van armoede tot sociale uitsluiting op alle domeinen van het leven. Armoede wordt sindsdien begrepen als een onrecht, een schending van sociaal-culturele grondrechten zoals we die ook terugvinden in de Rechten van de Mens (1948). Sociale rechtvaardigheid en de erkenning van de menselijke waardigheid van iedereen werden richtinggevend in de strijd tegen armoede. Ultiem werden sociale grondrechten in België opgenomen in artikel 23 van de Belgische Grondwet in 1994 (Stroobant, 2008). Tot vandaag onderbouwt art. 23 de werking van zowel de verenigingen waar mensen in armoede het woord nemen als het Netwerk tegen Armoede. Immers: vanuit het mensenrechtenperspectief groeide het besef dat mensen in armoede niet alleen ontvanger, maar evenzeer een actor zijn in het sociaal beleid. De noodzaak om de structurele oorzaken van armoede aan te pakken kwam op de voorgrond te staan. Er was een **verschuiving in de perceptie over armoede: van individuele schuld naar een collectief falen, een schending van mensenrechten**. Armoede werd niet langer gezien als een individueel probleem, maar als een probleem van de samenleving.

In dat tijdsframe verscheen in 1987 in Frankrijk een adviesrapport over armoede met daarin getuigenissen van mensen in armoede zelf. ATD Vierde Wereld was een van de pleitbezorgers om een gelijkaardige oefening op te zetten in België. Na de doorbraak van het Vlaams Blok in de federale verkiezingen van 1991 bestelde toenmalig premier Jean-Luc Dehaene een armoederapport dat zowel de praktische kennis van maatschappelijk werkers als de ervaringskennis van mensen in armoede zelf zou bevatten. In 1992 startte het proces, onder leiding van de Koning Boudewijnstichting, dat drie jaar later zou uitmonden in het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA, 1994).

Algemeen Verslag over de Armoede (AVA)

Het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA) verscheen op de allereerste **Werelddag van Verzet tegen Armoede op 17 oktober 1994**. Het was een immense onderneming die meerdere jaren in beslag nam. Het doel was structurele beleidsvoorstellen te formuleren om armoede in België te bestrijden, samen met de mensen die er het dichtst bij staan: mensen in armoede en hun maatschappelijk werkers. Hoewel de participatie van mensen in armoede werd gepromoot, verliepen het participatieproces en de dialoogmomenten in de realiteit heel moeizaam.

Verenigingen als ATD Vierde Wereld, Centrum Kauwenberg, de Beweging voor Mensen met een Laag Inkomen en Kinderen (BMLIK), Recht-Op, De Keeting, De Cirkel en aan Waalse kant Luttes Solidarité Travail (LST) werkten mee aan het verslag. Ze eisten meer participatie en inspraak, wat vaak op weerstand botste van de andere partners rond de tafel die allen sociale professionals waren. Deze verenigingen besloten de krachten te bundelen en noemden zichzelf 'verenigingen waar armen het woord nemen' omdat dat was wat hen verbond. Ondanks al hun verschillen, wilden zij in de eerste plaats leren vanuit de ervaringskennis van mensen in armoede zelf en de betrokkenen een stem geven in de beleidsprocessen. Het proces dat het AVA tot stand bracht, werd een mijlpaal voor het installeren van het participatieparadigma: de participatie van mensen in armoede zelf aan de beleidsprocessen is cruciaal om het probleem beter te begrijpen en te bestrijden. **Voor de eerste keer in de geschiedenis gingen mensen in armoede rechtstreeks in dialoog met het middenveld en de beleidsmakers om advies te geven vanuit ervaringskennis.**

Verenigingen eisen gelijkwaardige participatie

De lancering op 17 oktober 1994 verliep niet zoals verwacht. De toespraak van toenmalig minister Santkin werd onderbroken door een aantal mensen met armoede-ervaring die in de zaal aanwezig waren. Zij eisten meer dialoog en benadrukten dat het verslag niet tot stand was gekomen op de manier die zij verwacht hadden. Het ontbrak hen namelijk aan een echte dialoog waarbij zij als een evenwaardige partner aan tafel zaten. De nationale pers sprong erop. Zowel op televisie, als op de radio en in de kranten benadrukten journalisten dat beleidsmakers meer met mensen in armoede in dialoog moesten gaan.

Door de persaandacht en de politieke behoefte om de stem van de burger ernstiger te nemen, braken verenigingen waar armen het woord nemen (VWAWN) door. In de nasleep van de lancering van het AVA ontstonden er in Vlaanderen en Brussel tal van VWAWN, mede dankzij het Sociaal Impulsfonds. Het DNA van de verenigingen is de dialoog tussen mensen in armoede en het beleid te faciliteren waarbij ervaringskennis en

Mensen met armoede-ervaring onderbreken toenmalig minister Santkin tijdens de voorstelling van het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA) in 1994. Ze eisten meer dialoog.

directe participatie centraal staan. De heisa tijdens de voorstelling van het AVA resulteerde uiteindelijk in een **visie: insluiting van en dialoog met mensen met ervaringskennis is belangrijk om armoede en sociale uitsluiting tegen te gaan** (Degerickx et al., 2020).

Vlaams Armoededecreet

Die visie werd geformaliseerd in structuren, onder meer door de oprichting van het Interfederaal Steunpunt tot bestrijding van Armoede, Bestaansonzekerheid en Sociale Uitsluiting in 1998. Het steunpunt heeft als taak de interfederale dialoog te faciliteren tussen beleid, middenveld en verenigingen waar mensen in armoede het woord nemen. Dat doen zij in hun tweejaarlijkse verslagen die telkens een ander thema belichten. Op 21 maart 2003 kwam in Vlaanderen ook het Armoededecreet tot stand. **Het decreet erkent de 'verenigingen waar mensen in armoede het woord nemen' officieel als dialoogpartners van het beleid**. Het decreet voorzag ook in de oprichting van zowel De Link vzw, een opleidingsinstelling voor ervaringsdeskundigen, als in de oprichting van het **Vlaams Netwerk tegen Armoede**, een netwerkorganisatie en ondersteuningsstructuur die alle lokale verenigingen samenbrengt en hun stem tot bij het Vlaamse beleid brengt.

Het Armoededecreet uit 2003 was niet enkel belangrijk voor de formele erkenning van de VWAWN en de oprichting van het Netwerk tegen Armoede. Het concretiseerde ook de zes criteria die de unieke positie van de VWAWN bekrachtigt:

- 1 De vereniging blijft mensen in armoede zoeken
- 2 Mensen in armoede verenigen zich
- 3 Mensen in armoede nemen het woord
- 4 De vereniging werkt aan maatschappelijke emancipatie door informatie en vorming
- 5 De vereniging werkt thematisch aan de verandering van maatschappelijke structuren
- 6 De vereniging gaat in dialoog met de samenleving en het beleid

Ten slotte verzekerde het decreet ook dat het Netwerk tegen Armoede en de verenigingen rechtstreeks in dialoog kunnen gaan met de Vlaamse overheid via het Verticaal Permanent Armoedeoverleg (VPAO) per beleidsdomein en het Horizontaal Permanent Armoedeoverleg (HPAO) over de beleidsdomeinen heen. In het HPAO zitten naast het Netwerk tegen Armoede

nog vertegenwoordigers van het middenveld en de aandachtsambtenaren armoede van de Vlaamse overheid. Verder helpt het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding (VAPA) het armoedebeleid van Vlaanderen te ontwikkelen en bepaalt het mee op welke ontwerpdecreten en ontwerpen van besluit een armoedetoets zal gebeuren.

Armoedetoetsen zijn een methodiek om ontwerpen van besluitvorming te toetsen. **Een armoedetoets onderzoekt welke impact het beleidsontwerp mogelijk zal hebben op armoede, ongelijkheid en mensen die in armoede leven.** Het is een participatief proces waarbij de overheid samen met andere relevante actoren een evaluatie uitvoert. Verenigingen waar mensen in armoede het woord nemen en hun ervaringsdeskundigen zijn volgens het Vlaams Armoededecreet essentiële partners bij het opzetten van armoedetoetsen.

Van erkenning naar volwaardige participatie

Zoals hierboven aangehaald was het Algemeen Verslag over de Armoede een mijlpaal in de participatie van mensen in armoede aan het beleid. Toch verliep het proces niet over rozen. Mensen in armoede en hun verenigingen hadden het gevoel dat zij getolereerd werden, soms gebruikt werden in een proces van schijnparticipatie waarbij ervaringskennis niet altijd ernstig werd genomen. Dat veranderde dankzij de structurele verankering van de verenigingen waar mensen in armoede het woord nemen en het Netwerk tegen Armoede in het Vlaams Armoededecreet. Enerzijds werden bestaande verenigingen meer aangemoedigd om te werken rond participatie van mensen in armoede en beleidsveranderingen. Anderzijds werden verenigingen ook ernstiger genomen sinds hun decretale erkenning (Boone, 2018).

Participatie betekent dat iedereen op een gelijkwaardige manier kan deelnemen aan het beleid en voordeel ondervindt van het gevoerde beleid. Daarvoor is een inclusief beleid nodig met structurele maatregelen om armoede te bestrijden. Daarnaast is het noodzakelijk dat alle burgers, dus ook mensen in armoede, mee vorm kunnen geven aan het beleid. Daarom is het belangrijk dat mensen in armoede worden gezien als partners (Bouverne-De Bie, 2009). Traditioneel ging het beleid enkel in gesprek met organisaties of personen die mensen in armoede vertegenwoordigen, maar zelf geen armoede-ervaring hadden. Dat veranderde met het AVA, waar mensen in armoede niet langer uitsluitend beschouwd

Mijlpalen

- **1967:** Oprichting ATD Vierde Wereld in Parijs
- **Jaren 1970–1980:** Het besef groeit dat mensen in armoede belangrijke actoren zijn in het armoedebestrijdingsbeleid
- **1987:** Rapport over armoede in Frankrijk – inspiratiebron voor het Algemeen Verslag over de Armoede (AVA)
- **1992–1994:** Totstandkoming AVA
- **17 oktober 1994:** Voorstelling AVA en eerste Werelddag van het Verzet tegen Armoede
- **1998:** Oprichting Interfederaal Steunpunt ter bestrijding van armoede, sociale uitsluiting en bestaansonzekerheid
- **21 maart 2003:** Vlaams Armoededecreet – oprichting Netwerk tegen Armoede + formele erkenning VWAWN als gesprekspartners in het beleid
- **2009:** Het Vlaams Armoededecreet wordt uitgevoerd en VWAWN krijgen subsidies
- **2013:** Het aantal erkende verenigingen wordt uitgebreid naar 52
- **1 januari 2023:** Er worden zeven nieuwe verenigingen erkend, wat het totaal op 58 erkende verenigingen brengt

werden als dragers van het armoedeprobleem, maar ook als belangrijke partners in armoedebestrijding.

Het DNA van het Netwerk tegen Armoede en de lokale verenigingen is: de ervaringskennis van mensen in armoede centraal zetten en ervoor zorgen dat hun stem gehoord wordt bij beleidsmakers.

Het is ook wat hen onderscheidt van andere organisaties die strijden tegen armoede en sociale uitsluiting (Bouverne-De Bie, 2009). Het kernidee is dat niemand anders dan mensen in armoede zelf beter weten hoe het is om in armoede te moeten leven en wat er nodig is om hen uit die situatie te halen.

Blik naar de toekomst

Structurele armoedebestrijding en het centraal stellen van ervaringskennis blijven grote uitdagingen. De laatste jaren is er opnieuw een **verschuiving naar het individuele schuldmodel** zichtbaar. Mensen in armoede

worden zelf verantwoordelijk gesteld voor hun situatie **eerder dan dat armoede wordt erkend als een structureel probleem dat structurele overheidsmaatregelen vraagt**. Dat toont zich bijvoorbeeld in het meer voorwaardelijk worden van sociale rechten, zoals de lokale inbedding en toewijscriteria voor het recht op een sociale woning. Ook bij het geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie (GPMI), het laatste vangnet van onze sociale zekerheid, zijn de voorwaarden voor het recht op een leefloon vaak strenger. Daarom blijft de strijd voor een structureel armoedebeleid in Vlaanderen zo belangrijk. Die is onmogelijk zonder de ervaringen en kennis van mensen in armoede. Zij maken heel duidelijk hoe ze vaak gevangen zitten in uitsluitingsdynamieken en structuren omdat potentiële hefboomen ontbreken of elkaar tegenwerken. Het Netwerk tegen Armoede zal blijven vechten om ervoor te zorgen dat de stemmen van mensen in armoede gehoord worden bij beleidsmakers. —

Bibliografie

- ↳ ATD Vierde Wereld, Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten (afdeling Maatschappelijk Welzijn), Koning Boudewijnstichting (1994). Algemeen Verslag over de Armoede. Brussel, Koning Boudewijnstichting, geraadpleegd via <https://www.armoedebestrijding.be/publications/AVA95.pdf>
- ↳ Boone, K. (2018). Social work, poverty and parity of participation: A search for social justice (Doctoral dissertation, Ghent University).
- ↳ Bouverne-De Bie, M. Armoede en armoedebestrijding: de strijd om een probleemdefinitie (2009). Naar het middelpunt van de marge. Reflecties over veertig jaar armoedeonderzoek en -beleid. Acco, 25–34.
- ↳ Decreet betreffende de armoedebestrijding van 21 maart 2003, Belgisch Staatsblad, 11 juni 2003.
- ↳ Degerickx, H. (2020). Participation of people in poverty in social policy making: a historical study of the rhetoric of self-advocacy organisations. (Doctoral dissertation, Ghent University).
- ↳ Degerickx, H., Van Gorp, A., De Wilde, L., & Roets, G. (2020). Giving voice to people in poverty in Belgian social policy-making since the 1990s: A window of opportunity for a political demarche? *Journal of Belgian History*, 3–4, 74–94.
- ↳ Stroobant, M. (2008) Artikel 23 van de Grondwet en de armoedeproblematiek, via https://armoedebestrijding.be/publications/10jaarsamenwerking/10jaarsamenwerking_rapport_NL.pdf
- ↳ <https://departementwvg.be/armoedebestrijding>